

FOLKLOR JAKO SOUČÁST NEHMOTNÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ: KAM S NÍM?

Martina Pavlicová – Lucie Uhlíková

Při vyslovení slova folklor se znalcům vybaví lidová hudba, písně, tance, slovesné projevy typu pohádky, pověsti apod., nebo také jeho synkretická podoba – některé zvyky, obyčejy či obřady; širší veřejnosti pak možná ještě další rozměry lidové kultury, které sice do folkloru nepatří, např. kroje, lidové stavitelství či lidová výtvarná kultura, ale jsou laiky automaticky s folklorem spojovány. Folklor obecně vnímáme jako něco ušlechtilého, pozitivního a dávného, pokud jsme v zajetí (a často si to ani neuvědomujeme) od národního obrození značně rozšířeného romantického obrazu lidové kultury (viz Pavlicová – Uhlíková 2011). Folklor však také může být chápán jako kulturní přežitek a směšný, či dokonce trapný projev lokálního či regionálního patriotismu, pokud jsme zaujatými či nepoučenými kritiky.¹ Pro upřesnění je však potřeba zdůraznit, že často jsou pro toto negativní vnímání impulsem spíše projevy folklorismu, které mnohými svými doprovodnými aspekty vzbuzují nevoli či údiv u zcela nezainteresovaných osob, jež se s ničím podobným dosud nesetkaly.

Nelze si ovšem také nepovšimnout, že při slově folklor se i lidem do značné míry zainteresovaným vyjeví zase jenom jeho určitá výšeč. Nebude to dechová hudba, lidovka, polka či valčík, popř. lidová duchovní píseň, ale spíše svatební obřadní písně, horňácká sedlácká nebo kouzelná pohádka. Proč tomu tak je? Folklor vykrytalizoval do vyhraněné

1. K podobným názorům patří podle našeho mínění např. články Petra Holce v časopise Reflex. Jako příklad vybíráme několik vět z jeho textu: „*Na jednu úterní zprávu přesto nezapomenu: ve Strání, dědině na česko-slovenské hranici, si na den masopustu zase přihnuli trochu víc kořalky, oblékli šaty dávných předků a napadlo je, že si i jejich rituální šavlový tanec fašank – asi nejlíp ho lze popsat jako folklórní výmluvu ztřískat se i v pracovní den – zaslouží zapsat na seznam UNESCO, když už může být dědictvím i něco jako vlčnovská Jízda králů. Svým způsobem své krojované spoluobčany mluvící řečí, jíž stěží rozumím i po lahvi moravské pálenky, chápu: když už jsme UNESCO obohatili jízdou legračně oblečeného chlapce na koni, proč neskórovat i tancem podobně legračně oblečených dospělých mužů? Pořád lepší, než zkoušet zapsat tržnici v Hatích.*“ (Holec 2012)

kategorie, která je na jedné straně určena odbornou definicí, na druhé straně obecným předpokladem, jak mají vypadat hodnoty kulturního dědictví, které je potřeba chránit a uchovávat. Jako etnologové mluvíme k veřejnosti ponejvíce z tohoto břehu, ale vedle těchto nesporných východisek je škoda, že mnohé další poznatky, o kterých etnologie píše, k širšímu obecnstvu nedolehnou. Jako kdyby byla přijímána jen část příběhu o folkloru, který se pro vzdělanou společnost začal odvíjet již na počátku 19. století a jehož děj je mnohem obsáhlejší, než by se na první pohled zdálo. Do encyklopedie toho totiž patří mnohem více. Pokud si klademe otázku „Kam s ním“, není to proto, že by se nám encyklopedické heslo věnované folkloru jevilo jako anachronismus, ale že cítíme potřebu ukázat, jaká je vlastně společenská pozice folkloru, co všechno s ním souvisí, co folklor je a co už není, či proč se o něj zajímáme.

Slovo folklor bylo převzato z angličtiny a v české folkloristice je používáno jako označení pro slovesné, hudební, taneční a dramatické projevy, formálně i obsahově vyhraněné, závislé na tradování a těsně spjaté se způsobem života, zvyklostmi a myšlením svého nositele (Tyllner 2007: 219) – ať už je jím obyvatelstvo tradičního venkova, města či příslušníci nejrůznějších subkultur. Termín v češtině během 20. století zdomácněl, jeho používání se však u široké veřejnosti rozšířilo prakticky na celou oblast lidové kultury: dokládají to nejen výzkumy jazykovědců i etnologů, slovníkové definice,² ale může se o tom přesvědčit prakticky každý z nás při běžném hovoru na toto téma. V mluvené řeči, ale především v publicistice se můžeme setkat také s determinologizovaným užitím slova folklor ve dvou přenesených významech, vztahujících se „k určitým opakovaným projevům společenského chování“. Jak ukazuje v článku *Slovo folklor v současném úzu* lingvistka Václava Holubová, jde jednak o opakující se prvky společenské komunikace spojené s nějakým

2. Viz např. internetové slovníky cizích slov. Prakticky všechny pod pojmem folklor uvádějí:

1. část lidové kultury zahrnující slovesné, hudební, dramatické a taneční projevy, 2. lidová kultura vůbec. Srov. např. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/folklor-folklor>; <http://slovník-cizich-slov-online.info/co-je-to-folklor-folklor>; <http://slovník-cizich-slov-online.com/folklor-folklor>; <http://www.slovník-cizich-slov.net/folklor-folklor/>. Slovenský internetový slovník pak první část vynechává úplně. Srov. <http://www.slovníkslov.sk/slovník-cudzich-slov/folklor.html>.

prostředím, skupinou lidí nebo činností (pivní folklor, vědecký folklor), jednak o předem očekávané, stereotypní projevy společenského chování, které jsou neúčelné, nefungující, odsouzenihodné, zbytečné (politický folklor, předvolební folklor...), přičemž tato spojení se týkají nejčastěji politického a veřejného života (Holubová 2000).³

Nejednoznačné je však také používání slova folklor na poli vědy. V mezinárodním diskurzu je totiž termín nekompatibilní – jednoduše vyjádřeno to znamená, že v různých národních školách byl folklor definován odlišně, zahrnuje různě širokou a do značné míry odlišnou škálu jevů a projevů.⁴

I když zůstaneme na území českých zemí, zjistíme při studiu pramenů a literatury věnované folklornímu materiálu, že již od 19. století provázejí studium folkloru a jeho sběr diskuse o estetice, hodnotě, vkusu, úpadku. S těmito otázkami (a se stavem, resp. vývojem odborného bádání o tradiční kultuře a s formováním předmětu studia etnologie vůbec) šlo samozřejmě ruku v ruce i stanovení toho, co do korpusu projevů označených jako folklor zařadit, a co už nikoli. Zůstaneme-li vzhledem k zaměření našeho kolokvia na poli hudby, zmíněné problémy s folklorem odrážejí i tzv. klasické sbírky lidových písní 19. století; konkrétním příkladem pak třeba dílo národopisce, dialektologa a sběratele Františka Bartoše (1825–1906): jeho názor na lidovou píseň byl buditelský a národně vychovatelský, založený na víře v estetickou a mravní výši vesnického lidu, s čímž souvisel odpor k písni městské a kramářské (které však věnoval mimo jiné celou studii).⁵ Tzv. písňě úpadkové přesto uznával coby cenný materiál pro studium národního ducha a psychologické studium lidového zpěvu. Podobné názory lze vysledovat i u Bartošova spolupracovníka Leoše Janáčka, zejm. v jeho poznámkách k jednotlivým písním, zaznamenaných příspěvateli Bartošových sbírek a spolupracovníků Pracovního výboru pro českou národní píseň na

3. Z etnologů to byl především Richard Jeřábek, který břitce reflektoval v 90. letech 20. století počínající přenášení termínu folklor do jiných společenských kontextů, vývoj jazyka byl ale v tomto případě rychlejší.

4. Souhrnně viz např. Janeček 2011.

5. Podrobněji srov. Pavlicová – Uhlíková 2006.

Moravě a ve Slezsku.⁶ Jde o noticky typu „odrhovačka“, „plácanina nová“, „umělé fňukání jarmareční“, „mizerná“, „sprostá bez poezie“ nebo pouze „všední“.⁷ Přesné vymezení toho, co do oblasti hudebního folkloru jednotliví badatelé ve starším období řadili, není jednoznačné, dá se pouze dedukovat z výběru písní v edicích, z teoretických pojednání či populárněji psaných publicistických článků. Vyvíjelo se stejně jako kulturně-společenský kontext. Širší koncepce přišla až v meziválečném období s Bedřichem Václavkem a Robertem Smetanou, i když diskuse o vlastní tvorbě lidu a zlidovění nastolil u nás v souvislosti s recepční teorií na konci 19. století již Otakar Hostinský (srov. Václavek 1947).

Hodnotící soudy na téma, co je a co není folklor, se pak (celkem pochopitelně) rozvinuly na půdě folklorismu, tedy hnutí či směru zaměřeného na přenášení lidové kultury, resp. některých jejích částí z původního života do jiného kontextu, na záměrné a uvědomělé přestování tradic – ať už ve městech, či o něco později na venkově.

Vraťme se však k diskusím o folkloru a roli intelektuálních vrstev při jeho zaznamenávání, ale i udržování. Učitelé, národopisní pracovníci, spisovatelé, hudební skladatelé, výtvarní umělci a mnozí další představitelé inteligence si již od konce 19. století nejen uvědomovali zánik tradiční lidové kultury a jejích hodnot, ale také se mnozí z nich zapojili do snah uchovávat je, nebo dokonce vrátit do původního prostředí. Díky těmto aktivitám došlo např. k rekonstrukci a znovuoživení obřadních obchůzek královniček na Brněnsku nebo ke konzervování reziduální hudecké a s tím související pěvecké a taneční tradice na Hornácku. To vedlo k takovému posílení regionálního uvědomění, že je dnes tento slovácký subregion považován za jednu z mála oblastí živé folklorní tradice.

6. Fungoval pod Janáčkovým vedením v rámci rozsáhlé sběratelské akce Das Volkslied in Österreich, zahájené roku 1904 z podnětu vídeňské Universal Edition, garantem se stalo rakouské ministerstvo kultu a vyučování. Cílem projektu bylo souborné vydání lidových písní zemí tehdejší rakouské monarchie. V jednotlivých zemích byly zřízeny tzv. pracovní výbory, které organizovaly sběratelskou práci a shromažďovaly sebraný materiál. V Čechách a na Moravě vznikly v roce 1905 výbory pro českou lidovou píseň (v Čechách za předsednictví Otakara Hostinského, na Moravě Leoše Janáčka) vedle výborů pro německou lidovou píseň.

7. Srov. rukopisné píšňové záznamy uložené ve sbírkových a dokumentačních fondech brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.

Protože se ale folklor a další projevy tradiční lidové kultury staly symboly českých a moravských obrozeneckých snah a také inspiračními zdroji formující se svébytné české kultury, bylo třeba, často jen podvědomě, nabídnout je národu v určitém, esteticky determinovaném výběru.

Paradoxem je, že díky minulé i současné aktivní úloze řady etnografů při obnovování lokálních tradic se dnes zástupci této vědy často setkávají v terénu s plody činnosti svých kolegů, které zapustily pevné kořeny a žijí dál – tu svébytným, tu institucionálně či jinak řízeným/usměřovaným vývojem. Etnology po desetiletí zajímala právě otázka rozlišování folkloru a folklorismu, vedení hranice mezi nimi. Již v předmluvě ke slovníku *Od folkloru k folklorismu* jsme napsaly, že tato hranice nemá přesné kontury ani z hlediska procesu, ani vzhledem k samému jevu, že se v některých momentech překrývá s vývojem folkloru v původním prostředí, v jiných projevech je však mezi nimi nepřekonatelná vzdálenost (Pavlicová – Uhlíková 1997: 6). Aktivita jednotlivců i skupin lidí (tzv. chasa – tedy svobodná mládež obce, hasičské spolky, folklorní krúžky, soubory, pěvecké sbory a muziky) tuto pomyslnou čáru mnohdy překračují v jednom či druhém směru vlastně od samého počátku. Určování jevu či projevu folklorního a jeho tzv. druhé existence vedlo na půdě našeho oboru dlouho k odmítání projevu folklorismu jako předmětu výzkumu – tím měla být tradiční lidová kultura, nikoliv její „padělek“. Některými osobnostmi akademické sféry byla proto snižována jeho úloha a především funkce v lokálním společenství. Přesto se však studium folklorismu, zejména pod vlivem zahraničních teorií, postupně začleňovalo do etnologického bádání a na sklonku 20. století začínají etnologové poukazovat i na jev označovaný jako třetí existence folkloru. Některé projevy se totiž ze sféry folklorismu začaly vracet zpět do původního prostředí na podobném principu, jako byl přímý mezigenerační přenos. Z pódíí folklorních festivalů se stěhovaly do každodenního života rodin i do svátečního kalendáře jednotlivých obcí. Mnohé tradice byly znovuoživeny, jiné rekonstruovány, některé s mnohdy idealistickým odkazem na tradiční kulturu vymyšleny. Jejich nositele dnes nemůžeme, vcelku pochopitelně, označit jako lid a zmíněné jevy nelze nazývat lidové. Dnes zaznamenávané projevy spjaté do větší či menší míry s tradiční lidovou kulturou nelze označovat stejnými termíny (folklorní, lidový), které navíc, jak už bylo nastíněno, získaly během vývoje řadu dalších konotací.

S termíny folklor a folklorismus dnes v terénu u řady jevů a projevů nevystačíme a od jejich používání mnohdy zcela upouštíme. Je to dáno jak aspekty, o kterých bylo pojednáno na předchozích řádcích, jednak samotným vývojem našeho oboru. Etnologie dnes již nezkoumá (především) projevy tradiční lidové kultury, ale obecně každodennost člověka,⁸ do které spadají i mnohé projevy kultury masové. Každodenní kultura člověka však v řadě případů neztratila vazbu k tradici – ať tímto slovem myslíme tradiční lidovou kulturu, nebo to, co je širokou veřejností za tradiční lidovou kulturu považováno (Pavlicová–Uhlíková 2008b: 53). V terénu nacházíme v této oblasti tradice kontinuální, přerušované či zcela nové, jejich funkce je však totožná či velmi podobná, jejich nositel z jistého úhlu pohledu stejný (příslušník lokálního společenství). Dělení na tradice lidové, nebo tradice, které se k lidové kultuře pouze odkazují, ale jsou nově zkonstruované,⁹ však není cílem současného etnologického výzkumu, navíc to ani není mnohdy možné. Badatel má v terénu před sebou celou oblast kultury, jejíž mnohé části jsou svými současnými nositeli chápány jako tradiční (ve smyslu lidové). V nich obsažené škály projevů lze zahrnout pod termín **etnokulturní tradice**. Jde o tu oblast kultury, která z lidové tradice vyrůstá, je jí formována, inspiruje se jí, nebo k ní jen hledá cestu. Termín v sobě ze sémantického hlediska nese i aspekt etnicity, na rozdíl od dnes již klasických pojmů folklor a folklorismus, vycházejících ze sociální kategorie „lid“, anglicky *folk* (Pavlicová – Uhlíková 2008b: 52).

Dnešní diskuse na téma co je a co není folklor se tak odehrává především u samotných nositelů, interpretů i recipientů. Mohutně ji podporuje dnešní nejsilnější médium – internet. Při jeho sledování narazíte na desítky blogů, v nichž se nejen zainteresovaní (lokální

8. Etnologii dnes chápeme jako disciplínu zabývající se především každodenní kulturou, resp. kulturními systémy různých společenských skupin (jde o různorodé spektrum společenských skupin a vrstev od etnika/národu přes skupiny etnické, etnografické, konfesní, genderové, věkové či profesní až po skupiny zájmové či lokální ad.). V otázce výzkumu každodennosti nejde paradoxně o princip zcela nový, teoreticky byl nastolen již ve 30. letech 20. století Sigurdem Erixonem (1888–1968), dlouho však trvalo, než byl vědeckou obcí přijat a aplikován.

9. Tedy to, co Eric Hobsbawm nazývá termínem *invented tradition* (srov. Hobsbawm – Ranger 1983).

nositelé tradic i členové folklorního hnutí), ale v podstatě kdokoliv dohaduje o tom, zda folklorní soubory a folklorní festivaly, Jiří Pavlica a Hradišťan, Jarmila Šuláková a Fleret, ale třeba i dechovka jsou nebo nejsou folklor.¹⁰

Jiří Plocek rozesílal začátkem července prostřednictvím emailu odkaz na svůj článek *Svátek věčné energie*, který byl reakcí na letošní Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici. Mimo jiné v něm píše o zážitku z verbuňku devítiletého chlapce z Podluží:

„Jeho vystoupení přivede lidský kotel do varu. Moderátor je unesen také: „Přátelé, právě jste viděli příštího stárka Podluží!“ – Ano, říkám si pod dojmem té chvíle: Podluží (ale to platí pro jakoukoli jinou oblast s tradiční kulturou) nezahyne, když mu omladinu na hodech a při různých příležitostech povedou takoví chlapci. Při verbování stejně jako při jízdě králů se z chlapců stávají chlapi, jak o tom krásně píše ve svých knížkách Josef Holcman.“ (Plocek 2013)

Autor se mimoděk v této osobní reflexi dotkl dvou výrazných aspektů, které hrají roli v tradování folkloru; oba souvisejí s jeho funkcemi:

a) První aspekt, jenž zde lze vystopovat, souvisí se samotným konkrétním projevem, v tomto případě s tancem. Malý tanečník rozvíjí svůj um, samozřejmě s ohledem na pohybové a pěvecké dispozice, podle určitého vzoru, který se v jeho regionu či přímo v komunitě vyskytuje. Je to mužský vzor, probouzející v dítěti vlastnosti, které jsou v něm doposud spíše skryty. Odborné studie tohoto typu zatím u nás nevznikají, ale lze si pomoci zahraničním příkladem. Dánská etnochoreoložka Lisbet Torpová zkoumala v letech 1983–1984 neobvykle rozšířenou vlnu hip-hopových tanců mezi dánskou mládeží, zejména mezi chlapci v pubertálním věku. V zajímavé studii kromě řady jiných sociálních momentů uvádí skutečnost, že obliba tance, kde je možnost předvést své fyzické dovednosti a demonstrovat sílu, souvisela s nedostatkem mužských vzorů v tehdejší

10. Srov. např. internetovou diskusi z března 2011 k článku Ondřeje Bezra „Hudební glosář: Václav Klaus ví, jak správně nahánět Tálínskej rybník“ iDnes [online] [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://kultura.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A110304_121652_hudba_ob>. Nebo diskusi z října 2011 k článku Jiřího Buzického „Requiem za Vlachovku, requiem za dechovku.“ Lidovky.cz [online] [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://buzicky.bigblogger.lidovky.cz/clanok_disk.asp?cl=215515>.

společnosti a byla reakcí na 60. a 70. léta, kdy se pěstoval spíše obraz „měkkého muže“ (soft man) a stíraly se sociální rozdíly mezi pohlavími. K pocitu ztížené mužské identifikace přispívalo také velké množství neúplných rodin s jedním rodičem, což byla v naprosté většině matka, a nezaměstnanost. Určitým východiskem v této situaci byl pro chlapeckou mládež sport, tam však nebyla taková možnost ukázat svou fyzickou sílu opačnému pohlaví jako při taneční prezentaci (Torp 1986).

b) Druhý aspekt je pak vlastní komunita, která musí daný projev přijmout a včlenit jej do svého systému uznávaných norem a hodnot. Mluvíme-li o folkloru jako o kategorii nehmotného kulturního dědictví, pak je ne nadarmo důležitým kritériem pro zápis na Reprezentativní seznam UNESCO (kam od roku 2005 patří mj. i verbuňk) právě podpora komunity. Bez splnění tohoto hlediska by se daný jev těžko mohl chránit a nadále rozvíjet.

Kromě těchto dvou aspektů vycházejících z pomyslného vnitřního mechanismu tradice – tedy vzájemného předávání a přebírání různých kulturních fenoménů (zejména od výrazných nositelů) a zároveň konsensu komunity s tímto procesem – je však třeba mluvit ještě o jednom, zastřešujícím, na který jsme už v předcházejícím textu narazily.

Tanečník René Zhrival z Josefova. „Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku – finále“. Foto David Rájecký 2013.

Na důležitosti nabývá zvláště v současnosti, přičemž jeho síla narůstala postupně v minulých obdobích, kdy se tradiční lidová kultura proměňovala ve svých přirozených funkcích. Je to vnější impuls, bez kterého by se – možná – onen vnitřní mechanismus zastavil. Malý tanečník verbuňku by stěží mohl rozvíjet svůj um, kdyby jej k tomu nedovedla škola, folklorní soubor, rodiče, a to každý svým dílem, třeba i pořízením kroje, který dnes není přirozenou součástí šatníku ani na moravské vesnici. Přidáme-li v případě verbuňku ke vnějším impulsům již zmíněné UNESCO a zápis na jeho prestižní seznam světového nehmotného dědictví, jež s sebou nese řadu závazných institucionálních opatření k podpoře zapsaného jevu, je reálný obraz podstaty existence folkloru v současnosti poněkud odlišný od některých emotivně zbarvených diskusí uvedených výše. Je ovšem logické, že takto vnímá danou problematiku odborník. U nositele folklorní tradice, a to i v rámci folklorismu, jsou stěžejní zcela jiné funkce, které se dotýkají naplňování individuálních potřeb,¹¹ např. emocí, identity nejrůznějšího charakteru, věrských představ či oblasti estetiky (srov. Pavlicová – Uhlíková 2008a). Zde se pak zcela stírá hranice mezi tradicí lidovou či vymyšlenou, protože, jak již bylo uvedeno, vnitřní mechanismus přenosu funguje tehdy, je-li tradice či „tradice“ komunitou přijata za svou.

Téma našeho příspěvku osciluje nejenom mezi různými termíny vztahujícími se k folkloru a k jeho konotacím, ale také v rámci obecného pojmu nehmotné kulturní dědictví, do kterého je folklor řazen. Pro etnologii je to kategorie poměrně nová, která se postupně vyvíjela zejména na poli kulturněpolitickém pod záštitou UNESCO, tedy Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu.¹²

11. Blíže srov. Pavlicová – Uhlíková 2008.

12. V roce 1989 bylo v rámci UNESCO přijato Doporučení o ochraně tradiční a lidové kultury (text dokumentu viz *Národopisná revue* 6, 1996, č. 3, s. 148–151). Aby se však změnila postupně převažující praxe ochrany především materiálních jevů, přistoupilo se posléze k udělování titulu Mistrovské dílo ústního a nehmotného dědictví lidstva – Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity (viz Blahůšek 2003). Jejich vyhlášení se uskutečnilo celkem třikrát (2001, 2003, 2005). V roce 2003 byla na půdě UNESCO přijata dlouho očekávaná Úmluva o ochraně nehmotného kulturního dědictví, která proměnila způsob zápisu vybraných jevů na seznamy UNESCO (předcházející oceněná „mistrovská díla“ byla převedena automaticky na Reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví podle nových pravidel).

Teoretické reflexe jsou proto v českém prostředí zatím spíše sporadické. Výjimkou je příspěvek Daniely Stavělové z roku 2008, která se zamýšlí nad definicí pojmu nehmotné kulturní dědictví a nad dalšími termíny, které pomáhají k jeho identifikaci. Smyslem Úmluvy o ochraně nehmotného kulturního dědictví je dosáhnout konsenzu na mezinárodní scéně, což je vzhledem k rozmanitosti vědeckých škol v různých zemích a k nejednotně používané terminologii velmi složité. I z těchto důvodů, jak píše Daniela Stavělová, „některé pojmy nemá smysl donekonečna upřesňovat, ale [...] je na místě uvádět v život nové pojmy, které lépe konvenují zvolenému konceptu, probíhajícímu mezinárodnímu diskurzu a jeho jazykovému kontextu.“ (Stavělová 2008: 87)

Nehmotné kulturní dědictví, ve zjednodušující parafrázi definice Úmluvy UNESCO, jsou praktiky, znalosti a dovednosti, ale stejně také artefakty či kulturní prostory, které komunity, skupiny a v některých případech i jednotlivci vnímají jako své kulturní dědictví. Musí však být předáváno z generace na generaci, přetvářeno komunitami a skupinami ve spojení s jejich prostředím a historií, s podporou identity, kontinuity a s respektem pro kulturní rozmanitost a lidskou tvořivost (*Basic Texts...* 2012: 5).

Folklor tedy patří do této kategorie nehmotného kulturního dědictví i se všemi svými současnými peripetiemi, které z něj dělají stále živý organismus a které dalece přesahují jeho klasickou definici. Stejně jako celá oblast lidové kultury byl folklor vždy jevem synkretickým. Nikdy nemohl existovat sám o sobě, byl spojen jak se svými nositeli, tak s konkrétním časem i místem danými především nejrůznějšími funkcemi v rámci života komunity.¹³ Z folklorního dědictví se dodnes dochovaly nejen některé konkrétní projevy, ale především ona synkretičnost. Je očividné, že cesty vzájemného propojení, které v lidové kultuře můžeme nalézt v synchronní i diachronní rovině, se proměnily a dnes vedou i do sfér, které hranice lidové kultury zcela překračují a které mohou být navázány na masovou kulturu a mnoho jejích symbolů, jako jsou např. média. Zůstala však ona provázanost s aktivní sférou života člověka a s jeho sebevyjádřením.

13. Jednota nositele, času a místa je jedním z charakteristických znaků folkloru.

Obory, které se zabývají společností, jsou dynamické, protože předmět jejich výzkumu se stále vyvíjí. Etnologie, resp. folkloristika, však poměrně dlouho vnímala folklor ve statické podobě. Právě odsud pramenící rozpory, které nacházíme v chápání folkloru a jeho druhé či třetí existence, nás inspirovaly k oné nerudovské otázce v názvu našeho příspěvku a vedly k tématu, které metaforicky otvírá dilema, co si počít s tím, co je již překonané a co možná ani nepotřebujeme. Od toho se pak samozřejmě odvíjí i to, co a jak zapíšeme do encyklopedie. Snad můžeme říci, že právě sepětí s transmisí tradice bez důrazu na její genetický princip, ale s akcentem na potřebné sociální a kulturní funkce řadí folklor i další pojmy z něj vycházející do bohaté struktury nehmotného kulturního dědictví – a to zcela bez nastíněných dilemat. Nesmíme se však bát nových témat, která se v souvislosti s folklorem a jeho sociální rolí objevují. Ostatně to platí pro celou kategorii nehmotného (i hmotného) kulturního dědictví. Švédská badatelka Barbro Kleinová ve studii věnované této problematice v jisté nadsázce podotkla, že tak jako všechny národní státy musely mít v roce 1900 kulturu, tak v roce 2000 musí všechny lidské bytosti mít kulturní dědictví. Za faktory, které jej formují, považuje nejenom růst zájmu o historii, historickou paměť a kořeny (což má v různých zemích také různé ideologické parametry), ale rovněž (ve shodě s jinými badateli, např. Barbarou Kirshenblatt-Gimblett, o kterou se mj. ve studii opírá) atraktivitu kulturního dědictví v ekonomických vztazích: rozvoj turismu a s ním spojené existence ekomuzeí, kulturních areálů, přírodních rezervací, a dodejme, že třeba i festivalů world music. I díky tomu jsou lidé schopní zahrnout minulost svou i jiných do svého názorového pohledu (Klein 2006). Jako protipól odborných hodnocení potvrzují tento náhled i námi zmíněné laické diskuse, které naznačují, že příběh folkloru zdaleka není u konce.

Prameny a literatura:

- Basic Texts of the 2003 Convention for Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.* 2012. Paris: UNESCO.
- BLAHUŠEK, Jan: Mistrovská díla ústního a nemateriálního dědictví lidstva. *Národopisná revue* 13, 2003, č. 1, s. 61–62.
- HOBBSAWM, Eric – RANGER, Terence (eds.) 1983: *The Invention of Tradition.* Cambridge University Press.

- HOLEC, Petr 2012: „Česko, pořouchlý ráj UNESCO.“ *Reflex* [online] [cit. 2. 7. 2013]. Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/clanek/komentare/45283/cesko-potouchly-raj-unesco.html>>.
- HOLUBOVÁ, Václava 2000: Slovo folklor v současném úzu. *Naše řeč* 83, č. 4, s 218-219. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7589>>.
- JANEČEK, Petr 2011: Folklor jako sociální produkt. Subkultury a malé sociální skupiny jako prostředí šíření současného folkloru. In: JANEČEK, Petr (ed.): *Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha: Národní muzeum – Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 7–12, 115–116.
- KLEIN, Barbro 2006: „Cultural Heritage, the Swedish Folklife Sphere, and the Others.“ *Cultural Analysis* 5 [online] [cit. 10. 7. 2013]. Dostupné z: <http://socrates.berkeley.edu/~caforum/volume5/vol5_article3.html>.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie (eds.) 1997: *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie 2006: Dobové reakce na dílo Františka Bartoše. In: František Bartoš jazykovědec, pedagog, etnograf. Konference k 100. výročí úmrtí. *Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně*, suplementa 1, s. 14–21.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie 2008a: Folklorní soubory jako výrazný činitel etnokulturních procesů: úcta k tradici i naplňování sociálních a osobních potřeb. In: TONCROVÁ, Marta (ed.): *Vývojové proměny etnokulturní tradice*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., s. 25–36.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie 2008b: Folklor, folklorismus a etnokulturní tradice. Příspěvek k terminologické diskusi. In: BLAHUŠEK, Jan – JANČÁŘ, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otazníky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 50–55.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie 2011: Romantický obraz lidové kultury jako základ novodobého folklorismu. *Folia ethnographica* 45, č. 1, s. 3–16.
- PLOCEK, Jiří 2013: Svátek věčné energie. *Kulturní noviny*, č. 27 [online] [cit. 10.7.2013]. Dostupné z <<http://www.kulturni-noviny.cz/nezavisle-vydavatelске-a-medialni-druzstvo/archiv/online/2013/27-2013/svatek-vecne-energie>>.
- STAVĚLOVÁ, Daniela 2008: K některým pojmům v souvislosti s Úmluvou UNESCO o ochraně nehmotného kulturního dědictví. In: BLAHUŠEK, Jan – JANČÁŘ, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otazníky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 85–92.
- TONCROVÁ, Marta 2008: Úloha zpěvu a hudby v současné etnokulturní tradici. In: TONCROVÁ, Marta (ed.): *Vývojové proměny etnokulturní tradice*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., s. 9–23.
- TORP, Lisbet 1986: „Hip Hop Dances“ – Their Adoption and Function among Boys in Denmark from 1983–1984. *Yearbook for Traditional Music*, s. 29–36.
- TYLLNER, Lubomír 2007: Folklor. In: BROUČEK, Stanislav – JERÁBEK, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek*. Praha: Mladá fronta, s. 219–220.
- TYLLNER, Lubomír – TONCROVÁ, Marta 2007: Folklorismus. In: BROUČEK, Stanislav – JERÁBEK, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek*. Praha: Mladá fronta, s. 220.
- VÁCLAVEK, Bedřich 1947: *Pisemnictví a lidová tradice. Obraz jejich vztahů v české písni lidové a zlidovělé*. Praha: Svoboda.

Folklore as Part of Intangible Cultural Heritage: Where to Place It?

The present paper deals with the term folklore and its use within the Czech professional and amateur context. It comments not only on various terms related to folklore and its connotations, but also on the general term of intangible cultural heritage, because folklore is considered to be part of it. The authors show several cultural and political determinations of an approach to folklore and its understanding by Czech society. (In the Czech lands, the folklore movement originated as a product of a national awareness process). Within the Czech environment, folklore has come to be a specified category, which is determined by a scholarly definition on the one side, and on the other side, is determined by a general assumption of what cultural heritage values should look like in order to be protected and preserved. In field research, a scholar faces a huge part of a culture whose many parts are considered traditional by its bearers. This part of culture grows from folk tradition; it is shaped and inspired by it, or just looks for a way how to handle it. The original unity of the bearer, place, and time has been changed, and today it also reaches spheres which completely transgress the borders of folk culture and which are linked with mass culture and its many symbols, such as the media. What remains is the unity with the active sphere of a person's life and his/her self-expression.

Key words: Folklore; folklorism; ethno-cultural traditions; intangible cultural heritage; UNESCO.

*Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076, váže se zároveň ke specifickému výzkumu MUNI/A/0840/2012, Hudební folklor a současná společnost..